

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՎ ՅԻՆ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՈՒՂՂԱՓԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ ԱՍՏՎԱԾԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵՐԿԵՈՍՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՄԱՏԵՂ ՎԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ.

ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲՆՈՒՅԹԸ, ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԵՎ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Հոռւ, 29 հունվարի, 2009 թ.)

ՆԱԽԱԲԱՆ

1. Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիների միջև աստվածաբանական երկխոսության միջազգային համալսել հանձնախումբն ստեղծվել է շահագրգիռ եկեղեցիների բարձրագույն իշխանությունների կողմից: Այս երկխոսության ժամանակ գործընկերներ են հանդիսանում մի կողմից Կաթոլիկ, մյուս կողմից Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիների ընտանիքը, որը բաղկացած է Ղպտի Ուղղափառ, Ասորի Ուղղափառ, Հայ Առաքելական (Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսություն, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին և Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսություն, Անթիլիաս), Եթովպիայի Ուղղափառ Թեազեդո, Մալանկարա Ուղղափառ Ասորի և Էրիթրեայի Ուղղափառ Թեազեդո եկեղեցիներից:

2. Համատեղ հանձնախմբի օրակարգը հաստատվել է նախապաշարաստական հանձնաժողովի կողմից 2003 թ. Հոռմում: Համատեղ հանձնախմբի առաջին հանդիպումը տեղի է ունեցել Կահիրեում 2004 թ.: Այն նվիրված էր կարևոր էկոմենիկ աշխատանքին, որ իրականացվել էր վերջին տասնամյակների ընթացքում Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիների միջև պաշտոնական և ոչ պաշտոնական երկխոսությունների միջոցով: Հատուկ ուշադրություն էր հատկացվել համատեղ հայտարարություններին, որոնք ստորագրվել կամ հիմնականում հավանություն էին արժանացել այդ ժամանակահատվածում Հռոմի Եպիսկոպոսների և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիների պետերի կողմից: Համատեղ հանձնախմբի անդամները նաև ուսումնասիրել են տարիների ընթացքում մի շարք ակադեմիական կոնֆերանսների և ոչ պաշտոնական երկխոսությունների («Եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդ», «Մերձավոր Արևելքի եկեղեցիների խորհուրդ» և «Պրո Օրիենտե» հիմնադրամ) տրամադրած նյու-

թերն ու եզրակացությունները, որոնք հիմք էին հանդիսանալու հետագա մանրակրկիտ ուսումնասիրությունների համար:

3. Առաջին փուլում համատեղ հանձնախումբն իր գործունեությունը կենտրոնացրեց Եկեղեցու բնույթին, հաստատությունը և առաքելությունը վերաբերող հարցերին: Այս փաստաթուղթը մի քանի հիմնական ընկալումների ու եզրակացությունների համադրություն է՝ վերցված երկխոսությունների հանդիպումներից, հատկապես նրանցից, որոնք տեղի են ունեցել Հռոմում (2005)՝ «Եկեղեցին որպես հաղորդություն», Սուրբ Էջմիածնում (2006)՝ «Իշխանությունը Եկեղեցում», Հռոմում (2007)՝ «Եկեղեցու առաքելությունը» խորագրերով: Համատեղ հանձնախմբի օրակարգում առկա եկեղեցաբանության հետ կապված որոշ հարցեր դեռևս չեն ուսումնասիրվել և քննարկվել. դրանք կքննվեն հաջորդ փուլերում:

4. Համատեղ հանձնախմբի անդամները շնորհակալություն են հայտնում համապատասխան Եկեղեցիների առաջնորդներին՝ իրենց տրված լիազորության համար: Հանձնախմբի համար պատիվ է այս փաստաթղթում ներկայացնել իրենց համատեղ գործունեության արդյունքներից մի քանիսը: Նրանց ջերմեռանդ հոլյան ու ադոլթն է, որ այս փաստաթուղթը դառնա օգտակար գործիք և նաև խոստումնալից քայլ՝ լիակատար հաղորդության վերականգնման ճանապարհին՝ հավատքի ամբողջական միություն հասնելու միջոցով:

I. ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

5. Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիները կիսում են հաղորդության հետևյալ բաղկացուցիչ տարրերը. նրանք դավանում են առաքելական հավատքը՝ ապրված ավանդության մեջ և արտահայտված Սուրբ Գրքում, առաջին երեք տիեզերաժողովները (Նիկիա՝ 325 թ., Կ. Պոլիս՝ 381 թ., Եփեսոս՝ 431 թ.) և նիկիական-կոստանդնուպոլսյան հանգանակը [1]: Նրանք հավատում են Հիսուս Քրիստոսին՝ Աստծու մարդացյալ Բանին, որ միաժամանակ ճշմարիտ Աստված և ճշմարիտ մարդ է: Նրանք ընդունում են Սուրբ Կույս Մարիամին՝ որպես Աստվածամայր (Աստվածածին), կատարում են յոթ խորհուրդները (մկրտություն, դրոշմ, հաղորդություն, ապաշխարություն, ձեռնադրություն, ամուսնություն և հիվանդների օծում): Նրանց կարծիքով մկրտությունը կարևոր է փրկության համար, ինչ վերաբերում է Ս. Հաղորդությանը, նրանք հավատում են, որ հացն ու գինին վերածվում են Հիսուս Քրիստոսի ճշմարիտ Մարմնին և Արյանը: Նրանք ընդունում են, որ ձեռնադրությունը փոխանցվում

է եպիսկոպոսների միջոցով՝ առաքելական հաջորդականությունում, և խոստովանում են, որ հավատում են «մեկ սուրբ, ընդհանրական և առաքելական Եկեղեցուն»՝ համաձայն նիկիա-կոստանդնուպոլսյան հանգանակի:

**Լ.Ա. ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝
ՈՐՊԵՍ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ**

6. «Եկեղեցի» (ekklesia) բառը վերաբերում է հավատացյալների հավաքին՝ Հայր Աստծու անունով ի Հիսուս Քրիստոս Սուրբ Հոգու միջոցով: Հավատացյալների և Սուրբ Երրորդության, ինչպես նաև հենց հավատացյալների միջև մտերմիկ կապը Նոր Կտակարանում արտահայտվում է հունարեն «koinonia» եզրով, որը նշանակում է հաղորդություն: Ս. Հովհաննեսն ասում է. «Ինչ որ տեսանք և լսեցինք, պատմում ենք ձեզ, որպեսզի դուք էլ հաղորդակից լինեք Նրան մեզ հետ, ինչպես որ մենք հաղորդություն ունենք Հօր հետ և նրա Որդու՝ Յիսուս Քրիստոսի հետ» (Ա. Հովհ. Ա. 3): Ս. Պողոսը կորնթացիներին օրհնում է հետևյալ աղոթքով. «Մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի շնորհը, Աստծու սէրը և Սուրբ Հոգու հաղորդությունը ձեզ հետ լինեն. ամէն» (Բ. Կոր. ԺԳ. 13):

7. «Koinonia» եզրը բաղկացած է երկու կարևոր ասպեկտից. ա) բոլոր հավատացյալների ուղղահայաց-անդրանցական հաղորդությունը Հայր Աստծու հետ ի Տեր մեր Հիսուս Քրիստոս Սուրբ Հոգու միջոցով, և բ) բոլոր հավատացյալների հորիզոնական հաղորդությունը միմյանց հետ ամենուրեք և բոլոր ժամանակներում, որի հատուկ ասպեկտն է միակ Եկեղեցու հաղորդությունը երկրի վրա և երկնքում: Եկեղեցին Եկեղեցի չի լինի այս երկու ասպեկտներից որևէ մեկի բացակայության պարագայում:

8. Հովհաննեսն՝ որթատունկի և ճյուղերի պատկերները գեղեցիկ կերպով ցույց են տալիս եկեղեցական հաղորդության և՛ ուղղահայաց, և՛ հորիզոնական ասպեկտները: Եկեղեցու անդամների միջև հաղորդության ակունքը և մոդելը վերցված է Հիսուսի հետ նրանց հաղորդությունից. «Մնացէ՛ք իմ մէջ, և ես՝ ձեր մէջ» (Հովհ. ԺԵ. 4): Միևնույն ժամանակ այս հաղորդությունը սիրո զրսևորում է ստանում, որի ակունքը և մոդելը Հոր և Հիսուսի միջև գոյություն ունեցող հաղորդությունն է. «Ինչպէս իմ Հայրն ինձ սիրեց, ես էլ ձեզ սիրեցի. իմ սիրոյ մէջ հաստատո՛ւն մնացէ՛ք» (Հովհ. ԺԵ. 9):

9. Եկեղեցական համայնքի ակունքը Հայր Աստված է. Նրանից է գալիս «ամէն բարի շնորհ և ամէն կատարեալ պարգև» (Հակ. Ա. 17): Նա համախմբում է Աստծո ժողովրդին Սուրբ Դաշինքի միջոցով: Այս կերպ Նա հարաբերություն է հաստատում ժողովրդի հետ և ժողովրդի միջև: Որդու

և Սուրբ Հոգու առաքելությունը Եկեղեցում հիմնված է Հոր վրա: Հայրն է, որ աշխարհ ուղարկեց Իր Միածին Որդուն և Սուրբ Հոգուն: Որդին աղոթում է Հորը Իր աշակերտների միություն համար՝ Հոր հետ ունեցած Իր իսկ միության նմանողությամբ. «ինչպես դու, Հայր, իմ մէջ, և ես՝ քո մէջ» (Հովհ. Ժէ. 21բ): Եկեղեցու կյանքում և առաքելության մեջ ամեն ինչ ուղղված է Հոր փառաբանությանը, որպեսզի վերջում «Աստուած ամէն ինչ լինի ամէնքի մէջ» (Ա. Կոր. ԺԵ. 28):

10. Հավատացյալների, Սուրբ Երրորդության և հավատացյալների միջև սերտ հաղորդությունը պտուղն է այն հաշտության, որ հնարավոր դարձավ խաչի վրա Հիսուսի մատուցած զոհաբերության շնորհիվ. «... որովհետև նա է մեր խաղաղութիւնը, նա, որ երկուսը մէկ դարձրեց. քանդեց իր մարմնի մէջ միջնորմը՝ թշնամութիւնը, և հրամաններով տրուած պատուիրանների օրէնքը ջնջեց, որպէսզի իրենով երկուսին դարձնի մի նոր մարդ և խաղաղութիւն հաստատի ու իր խաչով հաշտեցնի երկուսին մէկ մարմնի մէջ Աստծու հետ. քանզի թշնամութիւնն սպանեց իր խաչով» (Եփես. Ե. 14-16):

11. Եկեղեցու պատկերը՝ որպես Քրիստոսի մարմին, լույս է սփռում Քրիստոսի և Եկեղեցու անդամների միջև առկա սերտ կապի վրա: Քրիստոս գլուխն է Եկեղեցու, որն էլ Իր մարմինն է: Որպես նրա գլուխ՝ Նա սիրում և Իրեն զոհաբերում է նրա համար, Նա սնում և քնքշանքով հոգ է տանում նրա մասին (հմտ. Եփես Ե. 22-30): Նրա անդամներն Իր մեջ են, իսկ Ինքն էլ՝ նրանց մեջ (հմտ. Գաղ. Բ. 20): Նրանք մկրտվեցին «Նրանով» (հմտ. Ա. Կոր. ԺԲ. 13): Նրանք տանջվում են Նրա հետ, որպեսզի հաղորդակից լինեն նաև Նրա փառքին (հմտ. Հռոմ. Ը. 17): Նա գլուխն է ամեն իշխանության, որին պետք է պատվի և հնազանդվի ողջ մարմինը (հմտ. Կող. Բ. 10): Նա նաև հաստատվեց «Իբրև գլուխ եկեղեցու, բոլոր բաների վրայ, եկեղեցի, որ նրա մարմինն է, լրումը նրա, ով ամէն ինչ լցնում է ամէն բանի մէջ» (Եփես. Ա. 22-23):

12. Հաղորդութենական եկեղեցաբանությունը հետազայում զարգացվել է Եկեղեցու Հայրերի կողմից և՛ Արևելքում, և՛ Արևմուտքում: Նրանցից շատերը Եկեղեցու միությունը կապում են Աստվածային Առանձնավորությունների, Քրիստոսի Եկեղեցու միության, ինչպես նաև Հաղորդության հետ: Ս. Կյուրեղ Ալեքսանդրացին (+444), օրինակ, Քրիստոսի անդամների միության մասին գրում է. «Մեկ մարմնի միջոցով Նա (Քրիստոս) օրհնում է նրանց, որոնք հավատում են Իրեն և նրանց միավորում է Իր և միմյանց հետ, և այդ մարմինը Իր իսկ մարմինն է: Եվ ո՞վ կարող է բաժանել և հեռացնել նրանց այս փոխադարձ միությունից [...],

երբ նրանք միավորվել են Քրիստոսի հետ միության մեջ այդ մեկ սուրբ մարմնի միջոցով: Մենք բոլորս ճաշակում ենք մեկ հացից և ուստի բոլորս կազմում ենք մեկ մարմին. քանի որ Քրիստոս չի կարող բաժանվել: Հետևաբար Եկեղեցին կոչվում է «Քրիստոսի Մարմին, որի անդամ է հանդիսանում յուրաքանչյուր անհատ», ինչպես կարծում է Պողոսը: Քանի որ մենք բոլորս միավորված ենք մեկ Քրիստոսի հետ իր սուրբ մարմնի միջոցով, քանի որ մենք ընդունում ենք Նրան՝ միակին և անբաժանելին, մեր մարմինների մեջ [...]: Եթե մենք բոլորս միավորված ենք միմյանց հետ ի Քրիստոս, ոչ միայն միմյանց հետ, այլև Նրա, որ մուտք է գործում մեր մեջ իր իսկ մարմնի միջոցով, ապա վստահաբար պարզ է, որ մենք բոլորս մեկ ենք՝ և՛ մեկս մյուսի հետ, և՛ Քրիստոսով: Քանի որ Քրիստոս միության կապն է, քանի որ Նա Աստված է և մարդ մեկ և միևնույն անձի մեջ» [2]:

13. Սուրբ Հոգին, որին Քրիստոս ուղարկել էր Հորից (Հովհ. ԺԵ. 26), Քրիստոսի միակ և ողջ մարմնին հաղորդում է կյանք, միություն և շարժում (Հմմտ. Գաղ. Դ. 6): Հետևաբար Եկեղեցու հայրերը Եկեղեցում Նրա առաջադրանքը համեմատել են մարդկային մարմնում կենսատու հոգու կատարած առաջադրանքի հետ [3]: Բնակվելով հավատացյալների մեջ և ղեկավարելով Եկեղեցին որպես մի ամբողջություն՝ Սուրբ Հոգին նաև Եկեղեցու միության հիմքն է: Նա աշխատում է կառուցել ողջ Մարմինը սիրով՝ երաշխավորելով Եկեղեցու միությունն իր անդամների ու սպասավորների բազմազանության մեջ:

Ի.Բ. ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

14. Եկեղեցին մեկ է, քանի որ ծագում է երեք Անձերից բաղկացած մեկ Աստծուց՝ Հորից, Որդուց և Սուրբ Հոգուց: Եկեղեցին նաև մեկ է, քանի որ Նրա հիմնադիրը՝ Հիսուս Քրիստոս, հիմնեց մեկ և ոչ թե բազում եկեղեցիներ (Հմմտ. Մտթ. ԺԶ. 18), որն ունի մեկ հոտ (Հմմտ. Հովհ. Ժ. ԺԶ, ԻԱ. 15) և մեկ Մարմին (Հմմտ. Հռոմ. ԺԲ. 5, Ա. Կոր. ԺԲ. 27, Կող. Ա. 18, Եփես. Ա. 23) ու մեկ Հարս (Հմմտ. Եփես. Ե. 27): Ի վերջո, Եկեղեցին մեկ է, քանի որ այն Տաճարն է միակ Սուրբ Հոգու, որը կառուցում, կյանք է տալիս և սրբացնում է Եկեղեցին: Ինչպես Ս. Գրիգոր Տաթևացին (1346-1409) է գրում. «Եկեղեցին մի է կոչվում ոչ թե իր աշխարհագրական դիրքով, այլ մեկ հավատքի և մեկ հույսի կոչված լինելու պատճառով՝ լինելով մեկ մոր և մեկ արգանդի՝ Ս. Ավագանի ծնունդ, մեկ կերակրից սնվելով, որ է Աստվածաշունչ գրոց տեսությունը, փրկչական մեկ մարմնով և Արյամբ, Քրիստոսով ունեցած մեկ գլխով, զգեստով և պատվով»[4]:

15. Եկեղեցու միության կարևոր կապերը երաշխավորվում են առաքյալներից ստացված մեկ հավատքի դավանությունը, խորհուրդների ընդհանուր կատարմամբ և ձեռնադրության խորհրդի առաքելական հաջորդականությունը: Եկեղեցու եղբայրական համաձայնությունը պահպանվում է սիրով, որ «կապն է կատարելության» (Կող. Գ. 12-14), և մեկ ընդհանուր հույսով (Հմմտ. Եփես Դ. 4):

16. Եկեղեցին երբեք չի կորցրել միությունը, որն իր էությունն է, նույնիսկ եթե քրիստոնյաները բաժանվել են, և այդ միության մասին նրանց պատկերացումները տարբեր են: Հետևաբար քրիստոնյաները պետք է համարժեք պատասխան տան Հիսուս Քրիստոսի հետևյալ աղոթքին. «որպեսզի բոլորը մեկ լինեն» (Հովհ. Ժէ. 21), և վերականգնեն իրենց միջև հաղորդության խզված կապերը:

17. Եկեղեցին սուրբ է, քանի որ Քրիստոս սիրում է Եկեղեցին՝ որպես իր հարսը, և իր անձը մատնեց հանուն նրա, «որ սրբացնի առաջանի մաքրությամբ՝ խօսքով, որպէսզի նա իր առաջ փառաւոր կերպով կանգնեցնի եկեղեցին, որ ոչ մի արատ կամ աղտեղութիւն կամ նման բաներից ոչինչ չունենայ, այլ լինի սուրբ և անարատ» (Եփես. Ե. 25-27): Եկեղեցին նաև սուրբ է շնորհիվ Սուրբ Հոգու, սրբության Հոգու, որ բնակվում է Եկեղեցում՝ ի փառս Աստուծո:

18. Եկեղեցու սրբությունն աստվածային շնորհ է՝ կապված հավատքի և Եկեղեցու վարդապետության հետ, խորհուրդների կատարման և առաքելական սպասավորության հետ, նույնիսկ եթե անհատ անդամների անձնական սրբությունը կատարյալ չէ, և դրան դեռ պետք է հասնել: Եկեղեցին համախմբում է Քրիստոսի բերած փրկությանը հասած, սակայն դեռ անձնական սրբության ճանապարհին գտնվող մեղավորներին: Ուստի Ս. Պողոսը դիմում է նրանց, որ «Հռոմում էք, Աստուծո սիրելիներիդ, կանչուած սրբերիդ» (Հռոմ՝ Ա. 7): Նա ողջունում է կորնթացիներին՝ որպես «Քրիստոս Յիսուսին նուիրուածներիդ, սուրբ լինելու կոչուածներիդ» (Ա. Կոր. Ա. 2), Կորնթոսի համայնքին սուրբ համարելով՝ նա դատապարտում է նրա անդամներից ոմանց գործած մեղքերը (Հմմտ. Ա. Կոր. Ե. 6):

19. Եկեղեցին ընդհանրական է, քանի որ Քրիստոս ներկա է այնտեղ և այն ուղարկել է ողջ մարդկությանը ծառայելու առաքելությամբ: Ընդհանրականություն, հետևաբար, նշանակում է համաձայն ամբողջի կամ ընդհանուրի հետ համահունչ: Ըստ Ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացու՝ «Եկեղեցին կոչվում է ընդհանրական, քանի որ այն սփռված է ողջ աշխարհում: Այն ամենուրեք և առանց բացթողումների ուսուցանում է բոլոր վարդապե-

տուլթյունները, տեսանելիների և անտեսանելիների, երկնավոր և երկրավոր բաների մասին: Այն ճշմարիտ կրոնի ազդեցության տակ է բերում բոլոր մարդկանց, դեկավարներին և ենթականերին, կրթվածներին ու տգետներին, և համընդհանուր վերաբերմունք է ցույց տալիս, ներում բոլոր տեսակի մեղքերը՝ գործված հոգով և մարմնով, և իր մեջ պարփակում է ցանկացած տեսակի առաքինություն (որ կարելի է կոչել խոսքով և գործով) և հոգևոր շնորհ»[5]: Ս. Հովհան Օձնեցու (650-728) խոսքերով՝ «Եկեղեցին ընդհանրական է կոչվում, քանզի աշխարհի բոլոր ժողովուրդներին հավաքում է՝ Ս. Ավագանի մկրտության լուսավորության հնազանդությամբ՝ նրանց ծնելով և հղանալով Սրբաբար Ս. Հոգով՝ ի ժառանգություն Աստծո»[6]:

20. Ընդհանրականության գաղափարը չի նշանակում պարզ միաձեռություն. արմատ գցելով զանազան մշակութային, հասարակական և մարդկային տարածքներում՝ Եկեղեցին վերցնում է միևնույն հավատքի տարբեր աստվածաբանական արտահայտությունները և եկեղեցական առարկաների, ծեսերի և հոգևոր ժառանգության տարբեր դրսևորումներն աշխարհի յուրաքանչյուր ծայրում: Այս հարստությունն առավել պայծառ կերպով է ցույց տալիս Եկեղեցու ընդհանրականությունը:

21. Եկեղեցին առաքելական է, քանի որ այն հիմնված է «առաքյալների հիմքի վրա», որոնք ընտրյալ վկաներ էին՝ ուղարկված Քրիստոսից (Հմտ. Եփես. Բ. 20, Գործք Ա. 8, Ա. Կոր. Թ. 1, Ժե. 78, Գաղ. Ա. 1): Իր մեջ բնակվող Սուրբ Հոգու միջոցով Եկեղեցին պահպանում և փոխանցում է առաքյալներից ստացած վարդապետությունը (Հմտ. Գործք Բ. 42, Բ. Տիմ. Ա. 13-14): Ս. Պողոսը բոլորին պատգամում է. «Հաստատ մնացէք և պի՛նդ պահեցէք այն աւանդութիւնները, որ սովորեցիք թէ՛ խօսքով և թէ՛ մեր թղթով» (Բ. Թես. Բ. 15): Առաքյալներն առաքելական հաջորդականությամբ ձեռնադրված եպիսկոպոսների, քահանաների և սարկավագների միջոցով շարունակում են ուսուցանել և առաջնորդել Եկեղեցին:

22. Այն փաստը, որ ձեռնադրված հոգևորականներն իրենց իշխանությունը ստացել են առաքյալներից, իսկ նրանք՝ Քրիստոսից, կարևորվում է Ս. Կղեմես Հռոմեացու կողմից (Ա. դարի վերջ) [7]: Անշուշտ, վաղ ժամանակներից ի վեր եպիսկոպոսների ձեռնադրության կարգը կատարվում էր՝ պատմական կապ ստեղծելով առաքելական ժամանակների Եկեղեցու և այսօրվա Եկեղեցու միջև: Ուստի Եկեղեցին ուսուցանում է, որ առաքելական հաջորդականությամբ ձեռնադրությունը միջոց է և երաշխիք հովվական գործում առաքելական շարունակականության և շնորհի փոխանցման համար:

1.9. ԴԵՊԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ

23. Լիակատար հաղորդությունը պահանջում է հավատքի, խորհրդաբանական կյանքի և առաքելական սպասավորության միություն: Հետևաբար Եկեղեցու միությունը պետք է երաշխավորվի հաղորդության տեսանելի կապերով, որի մեջ մտնում են առաքյալներից ստացած հավատքի դավանությունը, համատեղ խորհրդակատարությունը, հատկապես՝ հաղորդության խորհուրդը և առաքելական ծառայության իրականացումը:

24. Հաղորդութենական հաղորդակցությունը և եկեղեցական հաղորդակցությունն ըստ էության կապված են միմյանց հետ: Հետևաբար, քանի դեռ գոյություն ունեն էական տարաձայնություններ հավատքի հարցերում, և հաղորդության կապերը լիովին վերականգնված չեն, հնարավոր չէ միասնաբար կատարել Տիրոջ հաղորդության խորհուրդը: Բարեբախտաբար, էկոմենիկ երկխոսության միջոցով նշանակալի առաջընթաց է արձանագրվել Կաթոլիկ Եկեղեցու և Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների միջև հավատքի բաղկացուցիչ տարրերի համընդհանուր ընկալման հարցում, հատկապես՝ քրիստոսաբանության ոլորտում: Թեև դեռևս ձեռք չի բերվել լիակատար համաձայնություն հավատքի այնպիսի հարցերում, որոնք կերաշխավորեն հաղորդության խորհրդի միասնական կատարումը, սակայն վարդապետական ընկալման մեջ այս զարգացումները պահպանում են հետագա մերձեցման խոստումը և արժանի են պատշաճ ուշադրության:

25. Բոլորը համաձայն են, որ քրիստոնյաների միջև առկա բաժանումը աղետալի է աշխարհի համար և վնասում է Քրիստոսի Եկեղեցու աստվածատուր միությանը: Քրիստոնեական միության որոնումը պատասխան է Տիրոջ կոչմանը. «Որպեսզի ամէնքը մի լինեն. ինչպէս դու, Հա՛յր, իմ մէջ, և ես՝ քո մէջ, որպէսզի նրանք էլ մեր մէջ լինեն, և որպէսզի աշխարհն էլ հաւատայ, թէ դո՛ւ ուղարկեցիր ինձ» (Հովհ. Ժէ. 21): Բոլոր քրիստոնյաներն էլ ունեն աստվածատուր պատասխանատվություն՝ խթանելու իրենց միջև լիակատար և տեսանելի միության վերականգնումը: Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիները շարունակում են աղոթել քրիստոնեական միության համար ժամերգությունների և պատարագների ժամանակ: Եկեղեցական ժառանգությունը, որ գալիս է հատկապես առաքելական ժամանակներից և քրիստոնեության առաջին դարերից, և որը նրանք հիմնականում կիսում են իրար հետ, պետք է ոգեշնչի և լուսավորի նրանց ընդհանուր ճանապարհը դեպի լիակատար հաղորդության վերականգնում՝ հասնելով հավատքի կատարյալ միության:

**I. Դ. ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ ՀԵՏԱԳԱ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ՔՆՆԱՐԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

26. Կաթոլիկ եկեղեցին, այլ քրիստոնյաների հետ բազում եկեղեցական տարրեր կիսելու պատճառով, կիրառում է «իրական, թեև ոչ լիարժեք հաղորդություն» և «հաղորդության աստիճաններ» արտահայտությունները, որոնք Հին Արևելյան Ուղղափառների համար բացատրության կարիք ունեն։ Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիները, հավատքի և խորհուրդների հարցում լինելով լիակատար հաղորդության մեջ, իրենց միությունը բնորոշում են որպես «եկեղեցական ընտանիք»։ Կաթոլիկների համար եկեղեցիների հաղորդության մասին նման մտածելակերպի բովանդակությունը հետագա բացատրության կարիք ունի։ Մեր բոլոր եկեղեցիների էկումենիկ գործունեության վերջնական նպատակը լիակատար հաղորդությունն է։

27. Այնտեղ, որտեղ պատմական կամ կանոնական պատճառներով լիակատար հաղորդությունը դեռևս անհասանելի է, հավատքի հարցերում առաջընթաց մերձեցումը պետք է ապահովի հետագա աստվածաբանական և հովվական համաձայնությունների արձանագրումը Կաթոլիկ եկեղեցու և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիների միջև՝ հատկապես արձագանքելով համակեցության պայմաններում գտնվող համայնքների հրատապ խնդիրներին։ Այս գործում մեր եկեղեցիները պետք է քննեն մկրտության և քրիստոնեական խառնամուսնությունների փոխադարձ ճանաչման հարցերը։

II. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՀԱՁՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

II.Ա. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐ

28. Եպիսկոպոսների և առաքելական հաջորդականության մասին մեր պատկերացումները հիմնված են Նոր Կտակարանի՝ առաքյալների համաժողովի վրա։ Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոս ընտրեց իր առաքյալներին՝ լինելու իր կյանքի, առաքելության և հարության լիազորված վկաները (Հմմտ. Ղուկ. Ի. Դ. 46-48, Գործք Ա. 21, Գ. 15)։ Նրանք պետք է շարունակեին Նրա ծառայությունը և առաքելությունն աշխարհում (Հմմտ. Հովհ. Ի. 21, Գործք Ա. 8) և որպես այդպիսին, նրանք հանդիսանում են եկեղեցու հիմքը (Հմմտ. Եփես. Բ. 20)։ Նա ուղարկեց նրանց՝ քարոզելու Բարի Լուրը աշխարհի բոլոր ժողովուրդներին (Հմմտ. Մտթ. ԻԸ. 19) և իշխանություն

տվեց նրանց՝ «կապելու» և «արձակելու» (Մտթ. ԺԸ. 18): Նրանց եղակի ծառայությունն ավարտվեց վերջին առաքյալի մահվամբ: Միևնույն ժամանակ առաքյալները հոգ տարան այն մասին, որ Քրիստոսի կողմից իրենց վստահված առաքելությունը շարունակվի իրենց հեռանալուց հետո՝ իրենց անմիջական գործակիցների և փորձված անձանց կողմից [8]:

29. Առաքելական ժամանակներում հովվական ծառայությունը և իշխանությունն իրականացվում էր բազմազան շնորհների և սպասավորության միջոցով (Հմմտ. Հռոմ. ԺԲ. 48, Եփ. Դ. 11, Փիլ. Ա. 1, Եբր. ԺԳ. 7, Տիտ. Ա. 58): Այս բազմազանությունն աստիճանաբար վերածվեց եպիսկոպոսների, քահանաների և սարկավագների եռաստիճան ծառայության: Բ. դարի սկզբին Ս. Իգնատիոս Անտիոքացին վկայում է այս եռաստիճան ծառայության մասին, որը նա անփոխարինելի է համարում Եկեղեցու համար[9]: Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ եկեղեցիները պահպանել են եպիսկոպոսների, քահանաների և սարկավագների եռաստիճան կարգը՝ համարելով այն կարևոր՝ առաքելական կառույցի և Եկեղեցում ձեռնադրված հոգևորականների համար:

30. Եպիսկոպոսներն առաքյալների հաջորդներն են եկեղեցիներում հովվական խնամք իրականացնելու հարցում: Որպես այդպիսին՝ նրանք պատասխանատվություն են կրում՝ վկայելու և իրենց եկեղեցիներում պահպանելու Առաքելական Ավանդությունը՝ առաքելական հավատքի մեջ պահելով հաղորդությունը և հավատարիմ մնալով առաքյալների կողմից ուսուցանված քրիստոնեական կյանքի պահանջներին:

31. Եպիսկոպոսներն իրենց իշխանությունն ստանում են ձեռնադրության խորհրդով՝ հաղորդութենական համայնքում, աղոթքով և ձեռնադրությամբ: Ձեռնադրվելով՝ եպիսկոպոսը դառնում է տեղական/թեմական եկեղեցու առաջնորդը, ինչպես նաև տեղական/թեմական եկեղեցու ներկայացուցիչը եկեղեցիների ընդհանրական հաղորդության մեջ: Որպես կանոն՝ առնվազն երեք եպիսկոպոսներ պետք է մասնակցեն եպիսկոպոսի ձեռնադրությանը՝ իրենց Եկեղեցու բարձրագույն մարմնի համաձայնությամբ [10]: Սա երաշխիք է, որ նոր եպիսկոպոսը ձեռնադրվում է առաքելական հաջորդականությամբ, և ցույց է տալիս, որ նա մոտք է գործում եպիսկոպոսների համաժողով, ինչն առաքյալների համաժողովի շարունակությունն է: Եկեղեցում եպիսկոպոսի պաշտոնն իր բնույթով կոլեգիալ է:

32. Եպիսկոպոսի (episkopos) ծառայությունը տեսչություն (episkopé) է և ընդգրկում է ուսուցում, օծում և հավատացյալների համայնքի ղեկավարում: Ս. Պետրոսն իր առաջին թղթում գրում է Տեր Հիսուս Քրիստոսի

մասին. «Մոլորեալ ոչխարների պէս էիք, իսկ այժմ դարձաք դէպի ձեր հոգիների Հովիւր և Տեսուչը (Episkopos, Overseer)» (Ա. Պետ. Բ. 25): Մենք բոլորս հասկանում ենք, որ եպիսկոպոսական քահանայագործութեան աղբյուրը Հիսուս Քրիստոսի քահանայութիւնն է՝ որպէս Մեծ Քահանայապետ (Հմմտ. Եբր. Դ. 14-16): Եպիսկոպոսը Քրիստոսի խորհրդանիշն է, սպասավորն իր եղբայրների միջև: Սուրբ Հոգու գործութեամբ նա շարունակում է քարոզել Ավետարանը, կատարել խորհուրդները և առաջնորդել քրիստոնեական համայնքը դէպի Աստծո հետ աճող հաղորդութիւն: Եպիսկոպոսի այս բազմադեմ դերն իր լիակատար արտահայտութիւնն է գտնում հաղորդութենական հավաքի նախագահութեան մեջ:

33. Որպէս թեմի առաջնորդ՝ եպիսկոպոսի ծառայութիւնը կարևոր է եկեղեցու կյանքի, կառույցի և միութեան համար: Ի թիւս Սուրբ Հոգու տված բոլոր շնորհների և ծառայութիւնների, դա նախագահութեան ծառայութիւնն է՝ համայնքը միութեան մեջ ի մի բերելու նպատակով: Ըստ Ս. Իգնատիոս Անտիոքացու՝ եպիսկոպոսը և հավատացյալների համայնքն, ըստ էութեան, միմյանց են պատկանում: Նա հանդիմանում է զմյուռնիացիներին. «Դուք բոլորդ պետք է հետևեք եպիսկոպոսին այնպէս, ինչպէս Հիսուս Քրիստոս հետևեց Հորը, և հետևեք երեցին այնպէս, ինչպէս կհետևեիք առաքյալներին, հարգեք սարկավագներին՝ ինչպէս Աստծու պատվիրանները: Թող ոչ ոք եկեղեցու հետ կապված որևէ բան չանի առանց եպիսկոպոսի: Միայն եպիսկոպոսի (կամ ում նա կնշանակի) իշխանութեան ներքո գտնվող հաղորդութիւնն է վավերական: Որտեղ եպիսկոպոս կա, թող այնտեղ համայնք լինի, ճիշտ այնպէս, ինչպէս որտեղ Հիսուս Քրիստոսն է, այնտեղ կլինի ընդհանրական եկեղեցին» [11]: Տեղական եկեղեցին կենտրոնանում է եպիսկոպոսի շուրջը, որն ապահովում է բոլորի միութիւնը և եկեղեցու կատարելութեան ներկայութիւնն այնտեղ: Հատկապէս հաղորդութեան խորհրդի կատարման համար հավաքվելով եպիսկոպոսի շուրջը՝ տեղական եկեղեցին բացահայտում է Քրիստոսի մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական եկեղեցին:

II. Բ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

34. Եպիսկոպոսների առաքելական հաջորդականութիւնն իր իմաստը գտնում է Եկեղեցու խորհրդի մեջ՝ որպէս հաղորդութիւն: Հետևաբար եպիսկոպոսների առաքելական հաջորդականութիւնը չի կարող սահմանափակվել հավատացյալների համայնքից մեկուսի՝ անհատ սպասավորների հարցով: Եկեղեցու ցանկացած ծառայութիւն ի սկզբանե հիմնված է

առաքելական ծառայություն վրա, այսինքն՝ հարուցյալ Քրիստոսի վկաների կոչման և իշխանության վրա: Ձեռնադրված եպիսկոպոսներն առաքելական հաջորդականության նշանն ու միջոցն են, որոնք հիմնականում ընկալվում են որպես հավատարմություն առաքելական հավատքին և առաքյալների կողմից վստահված գործերին:

35. Ցանկացած տեղական եկեղեցում եպիսկոպոսն առաքելականության առաջին երաշխավորն է: Իր ձեռնադրությամբ նա իր եկեղեցում դառնում է առաքյալների հաջորդը՝ անկախ այն բանից, թե իր եկեղեցին ի՞նչ աստիճան և առավելություն ունի մյուս եկեղեցիների միջև: Նրա առաջադրանքն է փոխանցել առաքյալների հավատքի ուսմունքը և քրիստոնեական կյանքին վերաբերող հարցերը, որի համաձայն էլ՝ կազմակերպել ողջ կյանքը [12]: Սուրբ Հոգու միջոցով նա պետք է պահպանի առաքելական հավատքը և, վկայություն տալով, առաջնորդի իր եկեղեցին:

36. Եպիսկոպոսների առաքելական հաջորդականությունն ունի և՛ պատմական, և՛ վախճանաբանական նշանակություն՝ յուրաքանչյուր համայնք կապելով սկզբնական և հավատացյալների վախճանաբանական համայնքների հետ: Պատմական տեսանկյունից՝ առաքելական հաջորդականությամբ ձեռնադրված եպիսկոպոսները երաշխավորում են, որ Եկեղեցին հավատարիմ է առաքելական ժառանգությանը, Հիսուսի գործերի և վարդապետության մասին առաքյալների փոխանցածին (հմմտ. Եփ. Բ. 20): Վախճանաբանական տեսանկյունից՝ նրանք ներկայացնում են առաքյալներին՝ որպես մի անբաժանելի համաժողով, որ շրջապատում է Քրիստոսին իր փառքի մեջ՝ ներկայացնելով բոլոր ազգերի ու ժողովուրդների վերջնական կոչումը դեպի նոր Երուսաղեմ՝ վերջին օրերի համայնք (հմմտ. Մտթ. ԺԹ. 28, Հյտ. ԻԱ. 14). Եպիսկոպոսների առաքելական հաջորդականության լիակատար ընկալումը ենթադրում է և՛ պատմական, և՛ վախճանաբանական տեսանկյունները, քանի որ դրանք հանդիպում են եկեղեցու խորհուրդների, հատկապես Հաղորդության խորհրդի կատարման արարողության ժամանակ:

37. Քանի որ եպիսկոպոսները «առաքյալների» հաջորդներն են՝ ժառանգելով «տասներկուսի» առաքելականությունը, ապա եկեղեցում եպիսկոպոսի ծառայությունն իր բնույթով կոլեգիալ է: Տե՛ր Հիսուս կանչեց և լիազորեց նրանց՝ «տասներկուսին», որպես մի միավոր, Օծյալի շուրջ համախմբված Աստծո նոր ժողովրդի խորհրդանիշ, որպես տասներկու ցեղերից հավաքված մնացորդ, որպես Նոր Իսրայելի սկիզբ, որը պետք է հավերժ լինի: Առաքելական համաժողովի յուրաքանչյուր անհատ անդամ

նշանակություն ունի միայն որպես «տասներկուսի» խմբի բաղկացուցիչ՝ մյուսների հետ միասին:

38. Առաքյալները երաշխավորեցին միություն կապը տարբեր քաղաքներում և շրջաններում սփռված տեղական եկեղեցիների միջև: Սա մեծապես տեսանելի դարձավ Երուսաղեմի ժողովի ժամանակ (Հմմտ. Գործք 15): Հետևաբար, եպիսկոպոսների կոլեգիալ իշխանությունը գործադրման նշանակալի մասը Եկեղեցում միություն պահպանումն ու փնտրտուքն է:

III. ԺՈՂՈՎԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ

III. Ա. ՏԵՂԱԿԱՆ/ ԹԵՄԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԸ

39. Եկեղեցին՝ որպես Աստծո ժողովուրդ, Քրիստոսի մարմին և Սուրբ Հոգու տաճար, կանչված է ապրելու ծեսերով (*leiturgia*), վկայություն (martyria) և սպասավորություն (diakonia): Այդ առաքելության համար Եկեղեցին աղաչում է Սուրբ Երրորդությանը և Նրանից ստանում է բոլոր անհրաժեշտ շնորհները՝ Սուրբ Գիրքն ընթերցելու, խորհուրդները կատարելու և Եկեղեցու կենդանի ավանդության մեջ մնալու միջոցով: Բոլոր այս շնորհները և պարտականությունները գործադրվում են տեղական/թեմական եկեղեցում: Այստեղ եկեղեցում մկրտվելու միջոցով յուրաքանչյուր հավատացյալ ընդգրկվում է մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական Եկեղեցու մեջ: Հատկապես, երբ հավաքվում են Հաղորդության խորհրդի համար, իրենց իսկ եպիսկոպոսի նախագահությամբ, յուրաքանչյուր տեղական/թեմական եկեղեցի իրապես և կատարելապես եկեղեցի է:

40. Յուրաքանչյուր տեղական/թեմական եկեղեցի, իր իսկ եպիսկոպոսի հետ հաղորդության մեջ լինելով, Եկեղեցու խորհրդի կոնկրետ կատարումն է՝ օժտված բոլոր այն հատկանիշներով, որ Քրիստոս շնորհում է Իր Եկեղեցուն Սուրբ Հոգու միջոցով: Իր եպիսկոպոսի միջոցով յուրաքանչյուր տեղական/թեմական եկեղեցի նաև հաղորդության մեջ է լինում մյուս բոլոր տեղական/թեմական եկեղեցիների եպիսկոպոսների և հավատացյալների հետ և՛ համաժամանակյա մոտեցմամբ՝ այսօրվա բոլոր եկեղեցիների հետ, և՛ տարժամանակյա՝ բոլոր ժամանակաշրջանների եկեղեցիների հետ: Անշուշտ, ոչ մի տեղական/թեմական եկեղեցի չի կարող գոյություն ունենալ միայնակ: Միայն մյուս բոլոր տեղական/թեմական եկեղեցիների հետ հաղորդությամբ այն կարող է կազմել Քրիստոսի մեկ եկեղեցական մարմնի ամբողջությունը:

41. Պատմություն ընթացքում եպիսկոպոսների միջև հաղորդությունն արտահայտվել է հաղորդության խորհուրդը միասին կատարելու և միմյանց եպիսկոպոսական ձեռնադրությունը մասնակցելու միջոցով, ինչպես նաև եղբայրաբար՝ նամակներ փոխանակելով, փոխադարձ այցելություններով և եպիսկոպոսական ժողովների կազմակերպմամբ: Եկեղեցու ողջ պատմությունն ընդգծվել է ժողովներով, որոնք կոնկրետ հաղորդություն էին ձևավորում եպիսկոպոսների միջև տեղական, շրջանային և համաշխարհային մակարդակներով:

42. Հավատքի և սակրամենտալ կյանքի հաղորդությունը տեղական/թեմական եկեղեցիների միջև պահանջում է պահպանել իրենց հատուկ բնույթը: Մեր պատկերացրած միությունը ոչ մի կերպ չի նշանակում մի եկեղեցու կլանում մյուսի կողմից կամ մի եկեղեցու գերիշխանությունը մյուսի վրա: Այս միությունը յուրաքանչյուրի տրամադրության տակ է՝ օգնելու ցանկացած մեկին՝ ավելի լավ կիրառելու Սուրբ Հոգու կողմից իրենց տրված յուրահատուկ շնորհները:

III. Բ. ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵԻ

43. Եպիսկոպոսների միջև հաղորդությունն արտահայտվում և իրականանում է եկեղեցում ժողովականության և առաջնորդության միջոցով: Առաջին դարերից ի վեր և վերջերս հաստատված եկեղեցիների, մայր և դուստր եկեղեցիների, քաղաքների և գյուղական շրջանների եկեղեցիների միջև տարբերությունները դրվեց, և նվիրապետություն հաստատվեց: Որոշ աշխարհագրական տարածքներում այս տարբերությունը և նվիրապետությունը կանոնական արտահայտություն են ստացել վաղ շրջանի ժողովների ժամանակ սահմանված կանոններում [13]: Մետրոպոլիտին կամ այլ բարձր պաշտոն զբաղեցնող եպիսկոպոսներին կանոնական դրույթներով տեղ և արտոնություն է տրվում եկեղեցու ժողովական կյանքը կազմակերպելու: Այսպիսով պատմության ընթացքում հայտնվեցին արքեպիսկոպոսական, մետրոպոլիտական, առաջնորդական և կաթողիկոսական կամ պատրիարքական աթոռները, որոնք իրենց շրջանի եպիսկոպոսների մեջ ունենին առաջնորդի հատուկ դիրք [14]:

44. Ժողովականությունն ու առաջնորդությունն էապես կապված են միմյանց հետ: Այս փոխկապակցվածությունը լավ դրսևորվում է եկեղեցու ընդհանուր ավանդության մեջ, օրինակ՝ 34-րդ առաքելական կանոնով. «Յուրաքանչյուր շրջանի եպիսկոպոսները պետք է ճանաչեն, թե ով

է առաջինն (*protos*) իրենց մեջ, և ընդունեն նրան՝ որպես առաջնորդ, և առանց նրա իմացության չանեն իրենց իրավասությունը գերազանցող որևէ բան: Յուրաքանչյուր ոք պետք է կատարի միայն այն, ինչ կապված է իր իսկ թեմի և դրան պատկանող շրջանների հետ: Սակայն նրանց միջև առաջինը նույնպես չպետք է որևէ բան անի՝ առանց մյուսների իմացության, որպեսզի համաձայնություն տիրի, և Աստված փառավորվի Տիրոջ միջոցով, Սուրբ Հոգով» [15]: Այս կանոնը ցույց է տալիս շրջանի եպիսկոպոսների և նրանց մեջ «առաջինի» (*protos*) միջև և՛ ժողովական, և՛ նվիրապետական փոխհարաբերությունները [16]: Նիկիայի ժողովի 6-րդ կանոնը նույնպես ցույց է տալիս այս փոխհարաբերությունը:

45. Իրենց շրջաններում «առաջնորդ» համարվող եպիսկոպոսներն իրենց գործակից եպիսկոպոսների մեջ ունեն գործադիր, տեսչական և օրենսդիր դեր, որն էական նշանակություն ունի շրջանի տեղական/թեմական եկեղեցիների և իրենց եպիսկոպոսների միջև միության պահպանման և առաջընթացի համար: Սակայն ոչ մի «առաջնորդ» չպետք է առանձին գործի՝ եպիսկոպոսների և հավատացյալների՝ ավելի մեծ մարմնից անկախ, որին նա պատկանում է: Նա Աստծու ժողովրդի և իր նախագահած ժողովի մի մասն է:

46. Ժողովականությունը և առաջնորդությունը եկեղեցու կյանքի տարբեր մակարդակներում դրսևորվում են տարբեր կերպ: Այս կերպերն ու մակարդակները Կաթոլիկ և Հին Արևելյան Ուղղափառ ավանդություններում տարբեր կերպ են արտահայտվել ինչպես անցյալում, այնպես էլ ներկայում:

III. Գ. ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԵԿԵՂԵՑԱԲԱՆԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

47. Ժողովները խորը արմատներ ունեն Նոր Կտակարանում (Հմմտ. Գործք 15) և վաղ քրիստոնեական համայնքային կյանքում: Նրանք բխում են եկեղեցու՝ որպես հաղորդության, բուն էությունից: Ժողովականությունը եկեղեցու կյանքի մշտական ասպեկտ է, նույնիսկ այն ժամանակահատվածներում, երբ ժողովներ չեն կազմակերպվում: Միշտ և ամենուրեք եկեղեցին պետք է գոյություն ունենա որպես տեղական եկեղեցիների կենդանի հաղորդություն իրենց առաջնորդների հետ՝ միմյանց ընդունելով սիրով և հավատքով:

48. Ժողովները եկեղեցում Սուրբ Հոգու դինամիկ ներկայություն նշաններն են: Երուսաղեմի ժողովի ավարտին առաքյալներն Անտիոքի քրիստոնյաներին ուղղված նամակում գրեցին. «...որովհետև հաճելի

թուաց Սուրբ Հոգուն և մեզ՝ աւելի ոչ մի բեռ չդնել ձեր վրայ, բացի այս կարևորներից» (Գործք ԺԵ. 28): Երբ եպիսկոպոսները հավաքվում են ժողովներում՝ խորհելու և օրենքներ սահմանելու, որպես պատասխանատու հովիվներ, նրանք արտահայտում են Եկեղեցու բնույթը՝ հաստատված Սուրբ Հոգու կողմից, որպես հաղորդություն: Սակայն քանի որ ժողովները նաև ունեն մարդկային ասպեկտ, անհրաժեշտ են գործնական կանոններ՝ դրանք գումարելու, կազմակերպելու և նախագահելու համար:

49. Եպիսկոպոսական գործունեության ժողովական ասպեկտն արտահայտվում է հատկապես այն հարցերում, որոնք հուզում են որոշ տեղական եկեղեցիների կամ բոլոր տեղական եկեղեցիներին՝ որպես մի ամբողջություն: Վաղ ժամանակներից ի վեր յուրաքանչյուր շրջանում կազմակերպվել են տարբեր տեսակի տեղական և շրջանային ժողովներ: Նրանք կարող էին գումարվել տարբեր պատճառներով և տարբեր համագամանքներում, տարբեր տեղերում և տարբեր ժամանակներում նրանց ձևերը կարող էին փոփոխվել: Բոլորովին վերջերս Կաթոլիկ Եկեղեցում եպիսկոպոսական ժողովները կազմակերպվում են ազգային և շրջանային մակարդակներում: Այնուամենայնիվ, ուղղորդող սկզբունքը միշտ նույնն է. եպիսկոպոսների համատեղ ջանքերով Եկեղեցու խորհուրդը՝ որպես հաղորդություն, առավել գործուն դարձնել առաջնորդությամբ նրա, ում իրենք համարում են «առաջինն» իրենց միջև:

50. Ժողովների (տեղական, շրջանային և համաշխարհային) նպատակն է պաշտպանել Եկեղեցու հավատքը և կառուցել Եկեղեցին՝ որպես հաղորդություն բոլոր մակարդակներում և բոլոր ոլորտներում (հավատք, կարգ, խորհուրդներ, ծես, աստվածաբանություն, քարոզչություն և ծառայություն): Նրանք նաև երաշխավորում են համաձայնություն ուսուցման և կարգ ու կանոնի հարցերում: Այս համաձայնությունն ունի երկու ասպեկտ՝ տարժամանակյա՝ Եկեղեցու ընդմիջված ավանդությամբ, և համաժամանակյա՝ տվյալ պահին բոլոր եկեղեցիների համայնքով:

51. Ժողովները հիմնականում եպիսկոպոսական հավաքներ են: Հաղորդության խորհրդակատարությունը նախագահող եպիսկոպոսը նախագահում է նաև տեղական համայնքի կյանքը և ուստի ներկայացնում է իր եկեղեցին ժողովական հանդիպումների ժամանակ: Քահանաները, սարկավազները և աշխարհականները կարող են իրենց հատուկ դերը խաղալ Եկեղեցու ժողովական կյանքում, որոշումներ կայացնելու գործընթացում: Սակայն վերջնական որոշումը պատկանում է եպիսկոպոսներին, ովքեր հավանություն են տալիս ժողովների գործողություններին:

52. Ճգնաժամային իրավիճակներում Սուրբ Հոգու կողմից գումարաված տիեզերաժողովների ժամանակ եպիսկոպոսները միասին որոշումներ են կայացրել հավատքի և կարգի վերաբերյալ հարցերում: Նրանք կանոններ են ստեղծել՝ հաստատելու առաքելական ավանդությունն այնպիսի հանգամանքներում, որոնք սպառնում էին հավատքին, միությանը կամ ողջ Եկեղեցու սրբազործությունը և վտանգում Եկեղեցու գոյությունը և նրա հավատարմությունը Հիսուս Քրիստոսին: Մեր Եկեղեցիները համաձայն են տիեզերաժողովների գերիշխանության հարցում: Դրանք հավատքի և կարգի ուսուցման և դրանց վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու հարցերում հանդիսանում են վերջնական ատյանը:

III. Դ. ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ ՀԵՏԱԳԱ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՔՆՆԱՐԿԱՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

53. Թեև մեր եկեղեցիները հիմնականում համակարծիք են տեղական և շրջանային մակարդակներում առաջնորդության և ժողովականության գործելակերպի առումով, սակայն տարբերվում են համաշխարհային մակարդակում այս գաղափարները կիրառելու մեթոդների առումով: Կաթոլիկ Եկեղեցին պաշտպանում է Եկեղեցում Պատրիարքի ծառայության անհրաժեշտությունը, որ իրականացվում է Հռոմի եպիսկոպոսի կողմից՝ հանուն ողջ աշխարհում մասնավոր եկեղեցիների հաղորդության ապահովման: Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիները, մյուս կողմից, չունեն համընդհանուր հաղորդության մի կենտրոն, այլ գործում են ընդհանուր վարդապետական հավատքով, անկախ և համընդհանուր մոդելի հիման վրա: Մեր հանձնախմբի նպատակն է առավել լիարժեք ուսումնասիրել այս երկու պարագիծաները՝ սահմանելու համար, թե ինչ ընդհանուր բան ունենք, և որ տարբերություններին դեռ պետք է լուծում տալ:

54. Կաթոլիկ Եկեղեցին և Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիները միասնաբար ընդունում են առաջին երեք տիեզերաժողովների (Նիկիա՝ 325 թ., Կ. Պոլիս՝ 381 թ., Եփեսոս՝ 431 թ.) սահմանումներն ու որոշումները: Երկու կողմերի հետագա ժողովների որոշ սահմանումներ և կանոնակարգային որոշումներ, ըստ էության, պատկանում են մեր Եկեղեցիների ընդհանուր վարդապետությանը (օր. Եփեսոսյան աղանդի դատապարտումը), իսկ մյուսները՝ ոչ: Վերջին ժամանակներում Կաթոլիկ Եկեղեցու և առանձին Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների միջև ընդհանուր համաձայնագիր է ստորագրվել ժողովական որոշ սահմանումների շուրջ, որոնք ավանդաբար բաժանում էին մեր Եկեղեցիները [17]:

Տիեզերաժողովների հետ կապված հարցերի պարզաբանման համար մեր հանձնախումբը մտադիր է ուսումնասիրել այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են տիեզերաժողովների սահմանման չափանիշները, տիեզերաժողովների քանակը, ժողովների հեղինակությունն այն եկեղեցիների համար, որոնք չեն մասնակցում այդ ժողովներին, վաղ շրջանի ժողովներից (այդ թվում՝ տեղական և շրջանային ժողովներ) եկող կանոնների և նզովքների անհրաժեշտ բնույթը, մեզ ավանդաբար բաժանող ժողովական սահմանումների վերաբերյալ տարակարծությունները վերացնելու ճանապարհը:

55. Ժողովական որոշումների ճանաչումը ժողովական գործընթացի մի մասն է, որի նպատակն է ողջ քրիստոնեական համայնքն ընդգրկել համաձայնություն ստեղծելու գործում: Որոշումների և սահմանումների ճանաչումը լիարժեք է դարձնում այս գործընթացը, թեև ժողովներում հավաքված եպիսկոպոսները, իրենց առաքելական առաքելության և իշխանության շնորհիվ, ուսուցանում են իշխանության մեջ՝ նույնիսկ ճանաչման գործընթացի ավարտից առաջ: Ծանաչման գործընթացը հնարավոր է իրականացնել անհատների կամ մեկուսի իշխանությունների կողմից. այն պետք է հաղորդության գործողություն լինի՝ ընդգրկելով ողջ քրիստոնեական համայնքը և իր հովիվներին: Մեր հանձնախումբը ակնկալում է ճանաչման գաղափարին առնչվող հարցերի հետագա քննարկում և խոսկում: Ծանաչման գործընթացում արդյո՞ք հնարավոր է տարբերակել հավատքի էությունը և դրա դրսևորումները տարբեր եկեղեցական ավանդությունների և աստվածաբանական դպրոցների կողմից, արդյո՞ք հնարավոր է տարբերակել դոգման և աստվածաբանական կարծիքները (*theologoumena*): Ինչպե՞ս կարող ենք միասին սահմանել և ճանաչել մեր ընդհանուր հավատքը՝ ընկալված որպես «մի բան, որին հավատացել են ամենուր, միշտ, բոլորը»՝ համաձայն Վինսենթ Լերինսացու կանոնի “*Vincent of Lérins*” [18]: Ի՞նչ կարող ենք ասել ճանաչման գործընթացում Սուրբ Հոգու դերի մասին:

IV. ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

56. Եկեղեցու բուն էությունն իր առաքելությունն է, որը բխում է այն պատվիրանից, որով ավարտվում է Ս. Մատթեոսի Ավետարանը: «Գնացէ՛ք ուրեմն աշակերտ դարձրէ՛ք բոլոր ազգերին» (Մտթ. ԻԸ. 19): Քանի որ Տեր Հիսուս Քրիստոս ուղարկվել էր քարոզելու և իրագործելու Աստծո արքայությունը, նա ուղարկեց եկեղեցին բոլոր ժողովուրդների մեջ՝ քարոզելու Աստծո արքայության բարի լուրը: Տերն Ինքը, որ բնակվում է Իր

հետևորդների մեջ, գործում է նրանց հետ և նրանց միջոցով (Հմտ. Մրկ. ԺԶ. 20), բոլոր ժողովուրդների մեջ, իր առաքելության իրագործման համար, մինչև աշխարհի վախճանը:

57. Տիրոջ պատվիրանի հիմքում ընկած է հետևյալ պատգամը՝ մկրտել «Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու անունով» (Մտթ. ԻԸ. 19): Հավատքի և մկրտության միջոցով քրիստոնյան ընդգրկվում է Քրիստոսի մահվան և հարության խորհրդի մեջ. «Մկրտութեամբ թաղուեցինք նրա հետ մահուան մէջ, որպէսզի, ինչպէս որ Քրիստոս մեռելներից յարութիւն առաւ Հօր փառքով, նոյնպէս և մենք քայլենք նոր կեանքով» (Հռոմ. Զ.4): Մկրտութեամբ սկսվածն աստիճանաբար զարգանում է Եկեղեցու մյուս խորհրդակատարությունների մեջ և միջոցով: Նրանք փոխանցում են Սուրբ Հոգու շնորհն անհատ հավատացյալներին, ինչպես նաև հավատացյալների ողջ համայնքին:

58. Եկեղեցու բոլոր անդամները կոչված են մասնակցելու Աստծո կողմից նրանց վստահված առաքելությանը՝ ըստ յուրաքանչյուրի կարողության: Թեև Ավետարանի պաշտոնական քարոզչությունը վստահված է եպիսկոպոսներին, քահանաներին և սարկավագներին, սակայն բոլոր քրիստոնյաներն էլ կոչված են համագործակցելու նրանց հետ այս առաքելության մեջ: Քրիստոնյա աշխարհականները մասնավոր պատասխանատվություն ունեն վկայելու Քրիստոսին իրենց ընտանեկան կյանքում, հասարակական կամ մասնագիտական կոչման մեջ, իրենց մշակութային կամ քաղաքական ջանքերում:

59. Եկեղեցու ծիսական կյանքը ևս ուղղված է Աստծո արքայության քարոզչությանն ու տարածմանը: Եկեղեցին իր բարեխոսությամբ ոչ պակաս է ծառայում արքայությանը, քանի որ արքայությունն իր բուն էությունով Աստծո պարգևն է, ինչպես մեզ հիշեցնում են առակները և Հիսուսի սովորեցրած աղոթքը (Հմտ. Մտթ. Զ. 10):

60. Այնպես, ինչպես Հիսուս Քրիստոս Վերջին ընթրիքի ժամանակ լվաց իր աշակերտների ոտքերը, նույնկերպ էլ ծեսն ու ծառայությունը կապված են միմյանց հետ: Նա պահանջում է իր աշակերտներից հետևել իր օրինակին. «...որովհետև մի օրինակ տուի ձեզ, որ, ինչպէս ես ձեզ արեցի, դուք էլ նոյն ձևով անէք» (Հովհ. ԺԳ. 15): Տերը ծառայության տակ նկատի ունի մի շարք գործեր, օրինակ, հաց ու ջուր տալ, ապաստան տալ, հագուստ տրամադրել և այցելել հիվանդներին ու բանտարկյալներին: Ծառայության հասկացությունն ընդգրկում է ուրիշների նկատմամբ գործուն քրիստոնեական սիրո ողջ իմաստը. «Ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, քանի որ իմ այս փոքր եղբայրներից մէկին արեցիք այդ՝ ի՛նձ համար արե-

ցիք» (Մտթ. Իե. 40): Առանց ծառայության և սիրո այս գործերի՝ Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանի քարոզչությունն անհնար կլինի:

61. Չնայած Ավետարանի քարոզչությանը հատուկ ուրախությանը՝ վկայության մեջ հաճախ ցավ ու տառապանք կա, ինչպես ցույց է տալիս *martyria* բառը: Տեր Հիսուս Քրիստոս հստակ ասաց, թե որն է աշակերտության գինը, երբ Իր աշակերտներին հանձնարարեց վկայություն տալ Իր մասին (հմմտ. Մտթ. Ժ. 16-42): Ոչ միայն հին ժամանակներում, այլև վերջերս ողջ աշխարհում քրիստոնյաներն ապրում են ողբերգական պայմաններում՝ իրենց կյանքը տալով հանուն Քրիստոսի՝ նույնիսկ թափելով իրենց արյունը: Շատ եկեղեցիների պատմությունը գրվել է նահատակության կարմիր գույնով: Նահատակության փայլը ոչ միայն ապացուցում է Աստծո հաղթանակը չարի ու ատելության նկատմամբ, այլև կրում է նոր կյանքի և ողջ եկեղեցու արդյունավորության խոստումը: *Martyria*-ն իր գործությունն ստանում է Քրիստոսի խաչից, քանի որ «Ճշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում ձեզ. եթե ցորենի հատիկը հողի մեջ ընկնելով չմեռնի, միայն հատիկն ինքը կը մնայ, իսկ եթե մեռնի, բազում արգիւնք կը տայ» (Հովհ. ԺԲ. 24): Բոլոր տեղերի և ժամանակների նահատակները, կանգնելով Գառան գահի առաջ, նույնպես կլինեն եկեղեցու փառքը Աստծո հավիտենական արքայության մեջ (հմմտ. Հյտ. է. 13-17):

62. Էկոմենիկ հանձնառությունը մեծապես ընդգրկված է ողջ եկեղեցու, այդ թվում՝ իր բոլոր անդամների առաքելության մեջ: Այն փաստը, որ հաշտության ավետիսը քարոզում են այն քրիստոնյաները, որոնք դեռ բաժանված են միմյանցից, թուլացնում է նրանց վկայությունը: Քրիստոնեական միության համար գործելը հրատապ է, որպեսզի մեր քրիստոնեական վկայությունը և առաքելությունն առավել արդյունավետ լինեն: Ընդ որում, միության ուղղված ջանքերն ինքնին հաշտության գործերի նշան են, որ Աստված իրագործում է մեր մեջ: Հետևաբար քրիստոնյաները պետք է համառորեն շարունակեն՝ սերտ համագործակցության նոր ուղիներ և միջոցներ գտնել Ավետարանի քարոզչության՝ իրենց ընդհանուր առաքելությունն իրագործելիս, ինչպես թույլ են տալիս ժամանակի, տեղի և մշակութային պայմանները:

63. Ցավալի է, որ հոգեորսությունը վնասել է քրիստոնեական առաքելությանը: Փոխանակ վկայելու բոլոր ժողովուրդների նկատմամբ ունեցած աստվածային սերը, ըստ առաքելության մասին պատգամի, փորձեր են կատարվում հավաքագրել այլ քրիստոնյաների այնպիսի միջոցներով, որոնք հակառակ են սիրուն: Փոխանակ զորացնելու քրիստոնեական համերաշխությունը, հոգեորսությունը վնասում է դրան՝ կիրառելով

անազնիվ միջոցներ, ստիպելով Եկեղեցիներին անդամներին՝ փոխել իրենց կրոնական հավատարմությունը: Համատեղ վկայությունը վտանգված և աղավաղված է՝ փոխանակ իրականություն դառնալու և մշտապես զուրանալու: «Մենք մերժում ենք հոգեորսություն բոլոր տեսակները, ի դեմս այնպիսի գործերի, որոնցով մարդիկ փորձում են անհանգստացնել միմյանց համայնքները՝ իրարից անդամներ խլելով այնպիսի մեթոդներով, կամ մտածելակերպի պատճառով, որոնք հակասում են քրիստոնեական սիրո պահանջներին կամ Եկեղեցիների միջև հարաբերությունների բնորոշմանը: Թող սա դադարի այնտեղ, որտեղ առկա է: Կաթոլիկներն ու ուղղափառները պետք է ձգտեն խորացնել գլխասրտությունը և զարգացնել խորհրդակցությունը, խոկումն ու համագործակցությունը միմյանց հետ հասարակական և մտավոր ոլորտներում» [19]:

64. Եկեղեցու առաքելությունը ենթադրում է բոլորի իրավունքը՝ հետևելու իրենց խղճին և վկայելու կրոնական ազատության մասին, որն ընկալվում է որպես «բոլոր անձանց իրավունքը՝ հետևելու ճշմարտությանը և վկայելու այդ ճշմարտության մասին՝ իրենց խղճի համաձայն: Դրա մեջ մտնում է ազատությունը՝ ճանաչել Հիսուս Քրիստոսին որպես Տեր և Փրկիչ, և քրիստոնյաների ազատությունը՝ խոսքով և գործով վկայելու Նրա նկատմամբ ունեցած իրենց հավատքի մասին»: Կրոնական ազատության մեջ մտնում է կրոնի ազատորեն ընդունելու կամ փոխելու և «ուսուցման, պրակտիկայի, ծեսերի և արարողությունների միջոցով այն արտահայտելու՝ մարդու իրավունքը» [20]:

65. Եթե քրիստոնյան, համոզված ճշմարտության մեջ և առանց ճնշման, ցանկանում է լիարժեք հաղորդության մեջ մտնել մեկ այլ Եկեղեցու հետ, ապա դա պետք է հարգել, որպես կրոնական ազատության արտահայտություն: Նման դեպքում դա հոգեորսություն չէ՝ բառի բացասական իմաստով, որը միշտ պետք է մերժել: Սակայն կրոնական ազատության գաղափարը չպետք է չարաշահել՝ արդարացնելու համար հոգեորսությունը:

66. Հոգեորսությունը մերժելը բավական չէ: Մեր Եկեղեցիների հովիվներն ու հավատացյալ անդամները պետք է շարունակեն նախապատրաստվել իսկական, համընդհանուր քրիստոնեական վկայության համար՝ համատեղ աղոթքով, ընդհանուր կրոնական դաստիարակությամբ, կրոնական քննարկումներում միմյանց նկատմամբ հարգանքով, համակարգված հովվական գործունեությամբ և մարդասիրական ու հասարակական հարցերում ընդհանուր ծառայությամբ (diakonia): Հետևաբար, հատկապես կարևոր է, որ հաճախակի և կանոնավոր շփումներ լինեն Կաթոլիկ եպիս-

կոպոսների և այլ կրոնական առաջնորդների, ինչպես նաև Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների առաջնորդների միջև:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

67. Համատեղ հանձնախմբի անդամները շնորհակալ են Աստծուց՝ այս փաստաթղթի պատրաստման համար, որն ամփոփում է Կաթողիկ Եկեղեցու և Հին Արևելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների միջև եկեղեցաբանական կարևոր հարցերի առումով համաձայնության մեծ հիմքը: Նրանց ակնկալիքն ու հանձնառությունն է, որ այս փաստաթղթի հաստատուն հիմքի վրա հետագայում հնարավոր լինի ուսումնասիրել և քննարկել մնացած հարցերը, որոնք առկա են հանձնախմբի օրակարգում (հղում օրակարգին): Այս հարցերից մի քանիսն ընդգրկված են Համատեղ հանձնախմբի աշխատանքային նախնական պլանում, մյուսները շարադրված են այս փաստաթղթում: Հանձնախմբի նպատակն է շարունակել իր աշխատանքը բոլոր այս հարցերի վերաբերյալ այնպիսի հաջորդականությամբ, որը լավագույնս կխորացնի փոխըմբռնումն ու համատեղ վկայությունը լիակատար հաղորդության ճանապարհին՝ հասնելով հավատքի մեջ լիարժեք միություն: Այս հարցում մենք ապավինում ենք Աստծո շնորհին և այս փաստաթուղթը հանձնում ենք մեր Եկեղեցիների առաջնորդներին՝ իրենց քննության և հետագա գործողությունների համար:

[1] Հունարեն բնագիրը

[2] Կյուրեղ Ալեքսանդրացի, *Commentary on St John* (Ս. Հովհաննու մեկնություն), ԺԷ., գիրք 11, գլուխ 11:

[3] Օգոստինոս, *Քարոզ. 268, 2, Հովհան Ոսկեբերան In Eph. 9, 3, Դիդիմոս Կուլյր, Trin, 2, 1.*

[4] Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հայրցմանց, «Մի կոչի եկեղեցի՝ ո՛չ տեղեւս մի, այլ միով հաւաքով և յույսով կոչմանն և միոյ մօր և մի որովայնի ծնունդ աւագանին, և մի մարմին և արին փրկական. Եւ մի գլուխ և պսակ և զգեալ ունիմք զՔրիստոս», Ս. Հակոբյանց տպարան, Երուսաղեմ, 1993, էջ 533:

[5] Ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացի, *Catechetical Lectures*, ԺԸ. 23:

[6] Հովհան Օձնեցի, Մատենագիրք Հայոց, հ. Է., Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսություն, Անթիլիաս, Լիբանան 2007, էջ 96:

[7] Հմմտ. Ա. Կղեմես 44:

[8] Հմմտ. Գործք Ի. 28, *The Letter of the Romans to the Corinthians* (Հոնմատաւորներին նամակը կորնթացիներին, Ա. Կղեմես), 42-44:

[9] «Նմանապես, թող յուրաքանչյուր ոք հարգի սարկավագներին, ինչպես Հիսուս Քրիստոսին, այնպես, ինչպես նրանք պետք է հարգեն եպիսկոպոսին, որը Հոր օրինակն է, ինչպես նաև երեցներին՝ որպես Աստծո խորհուրդ և առաքյալների խումբ: Առանց նրանց՝ որևէ խումբ եկեղեցի կոչվել չի կարող»: Իգնատիոս Անտիոքացի, *Letter to the Trallians*, 3,1, անգլերեն թարգմանությունը՝ *The Apostolic Fathers* (Առաքելական Հայրերը) գրքից, խմբ. Մայքլ Վ. Հոլմս, Բեյքեր Բուքս, 1999, էջ 161:

[10] Նիկիայի առաջին տիեզերաժողով, կանոն 4. «Միանգամայն ցանկալի է, որ եպիսկոպոսը նշանակվի շրջանի բոլոր եպիսկոպոսների կողմից: Բայց եթե դա դժվար է՝ կապված խիստ անհրաժեշտության հետ կամ երկար ճամփորդության պատճառով, թող գոնե երեք հոգի հավաքվեն և կատարեն ձեռնադրությունը, բայց միայն այն բանից հետո, երբ բացակա եպիսկոպոսները մասնակցեն քվեարկությանը և տան իրենց գրավոր համաձայնությունը: Սակայն յուրաքանչյուր շրջանում գործընթացները հաստատելու իրավունքը պատկանում է մետրոպոլիտ եպիսկոպոսին»: Անգլերեն թարգմանությունը՝ *Decrees of the Ecumenical Councils* (Տիեզերաժողովների որոշումները) գրքից, հ. 1, խմբ. Նորման Փ. Թաներ, Լոնդոն/Վաշինգտոն, 1990, էջ 7:

[11] Իգնատիոս Անտիոքացի, *Letter to the Smyrnaeans* (Նամակ զմյուռնիացիներին), 8. 2, *The Apostolic Fathers* (Առաքելական Հայրերը) աշխատության մեջ, խմբ. Մայքլ Վ. Հոլմս, Գրանդ Բեփիդս 1999, էջ 189-199 :

[12] Հմմտ. Իրինեոս Լիոնացի, *Adversus Haereses* (Վրսանգալիոր աղանդներ), IV, 26, 5. «Ահա թե որտեղ են տնկվել Աստծո շնորհները, որպեսզի մենք դաստիարակվենք ճշմարտությանը, այսինքն՝ նրանց միջև, որոնցում միավորված են առաքելական հաջորդականությունը Եկեղեցում, անվիճելի ազնիվ վարքագիծը և վարդապետության անեղծ մաքրությունը»:

[13] Օր. Նիկիայի առաջին տիեզերաժողովը, կանոն 6. «Եգիպտոսի, Լիբիայի և Պենտապոլիսի հին սովորույթները պետք է պահպանվեն, որի համաձայն Ալեքսանդրիայի եպիսկոպոսն իրավասություն ունի բոլոր այս վայրերի նկատմամբ, քանի որ նման սովորույթ գործում է նաև Հռոմի Եպիսկոպոսի դեպքում: Նույն կերպ, Անտիոքում և այլ շրջաններում պետք է պահպանել եկեղեցիների արտոնությունները»: Անգլերեն թարգմանությունը՝ *Decrees of the Ecumenical Councils* (Տիեզերաժողովների որոշումները) գրքից, հ. 1, խմբ. Նորման Փ. Թաներ, Լոնդոն/Վաշինգտոն, 1990, էջ 89:

[14] Վաղ շրջանի Եկեղեցում շրջանային առաջնորդություններ էին հաստատվում Հռոմեական կայսրության ներսում (օր. Հռոմում, Ալեքսանդրիայում, Անտիոքում), ինչպես նաև Հռոմեական Կայսրության սահ-

մաններից դուրս (օր. Հայաստանում, Վրաստանում և Աղվանքում), նաև բոլորովին վերջերս շրջանային առաջնորդություններ են հաստատվել տարբեր երկրներում (օր. Եթովպիայում և Հնդկաստանում):

[15] *Canones Apostolorum* (Առաքելական կանոններ), VIII, 47, 34, խմբ. Ֆ. Ֆանկ, I, 572-574 էջեր:

[16] Նիկիայի առաջին տիեզերաժողով, կանոն 6 «Ընդհանրապես ակնհայտ է հետևյալ սկզբունքը. եթե որևէ մեկը եպիսկոպոս է դառնում առանց մետրոպոլիտի համաձայնություն, այս մեծ ժողովը որոշում է, որ նման մարդը չի կարող եպիսկոպոս լինել: Սակայն եթե անձնական մրցակցություն պատճառով երկուսը կամ երեքը համաձայն չեն լինում բոլորի ընդհանուր քվեների հետ, պայմանով, որ դա խելամիտ է և եկեղեցու կանոնի համապատասխան, մեծամասնություն ձայնը պետք է գերիշխի»: Անգլերեն թարգմանությունը *Decrees of the Ecumenical Councils* (Տիեզերաժողովների որոշումները) գրքից, հ. 1, խմբ. Նորման Փ. Թաներ, Լոնդոն/Վաշինգտոն, 1990, էջ 9:

[17] Օր. Քրիստոսաբանական համաձայնագրեր՝ ստորագրված Կաթոլիկ և Ղպտի Ուղղափառ, Ասորի Ուղղափառ, Մալանկարա Ասորի Ուղղափառ եկեղեցիների միջև:

[18] Անգլերեն թարգմանությունը “*The Commonitory*” գրքից, գլուխ II, ծան. 6, եկեղեցու Հայրերը Նիկիայի ժողովի ժամանակ և հետո, հտ. 11, էջ 132:

[19] Հմմտ. Պողոս Զ Պապի և Շենուդա Գ Պապի միջև ստորագրված համատեղ հայտարարություն, 10 մայիսի, 1973 թ.:

[20] Կաթոլիկ եկեղեցու և եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի համատեղ աշխատանքային խումբ, Հոգեորոշության մարտահրավեր և համալսելի վկայության կոչ, 1995 թ., ծան. 15:

Թարգմանությունն անգլերենից՝
ԳԱՅԱՆԵ ԱԼԵԿՍԱՆՅԱՆԻ

